

Kultúra

Van-e női irodalmi hagyomány? | Interjú Egerszegi Krisztinával | Exit rooms

Könnyítés a gyengébb nemnek

Hímsoviniszta tudósok és kritikusok írják az irodalomtörténetet, határozzák meg, mi kerülhet a kánonba, a tankönyvekbe. Folytatódik a magyar női irodalom háttérbe szorítása – állítja új könyvében Menyhért Anna író, kritikus, egyetemi oktató.

OSZTOVITS ÁGNES

| kultura@hetivalasz.hu

A Petőfi Irodalmi Múzeum 2008-as üdvözlőkártyáján csupa férfiarc sorakozik *Jókaiától Mikszáthon* és *Kosztolányin át Máraiig*. Ékes bizonyíték, hogy az intézmény nem veszi komolyan a női alkotókat. A forgalomban lévő gimnáziumi tankönyvek a *Szapfó* utáni kétezer évet női írók nélkül tárgyalják. Ebből *Menyhért Anna* nemcsak azt a következtést vonja le, hogy hamis tények szerepelnek e munkákban, hanem azt is, hogy a nőkről való hallgatás szorongást kelt. „Életben tartja a nőkben az írással kapcsolatban kialakult illetéktenség érzését, amelyről a feminista irodalomkritika sokat beszél. A tankönyveink tehát nemcsak a múlttól festenek ebben az értelemben hamis képet, hanem a jövőt is afelé hajtják, hogy ne változzon ez a kép se, és a női írók helyzete sem” – írja a szerző.

Abban kétségkívül igaz van a – tavaly konferenciával bemutatkozó és idén a

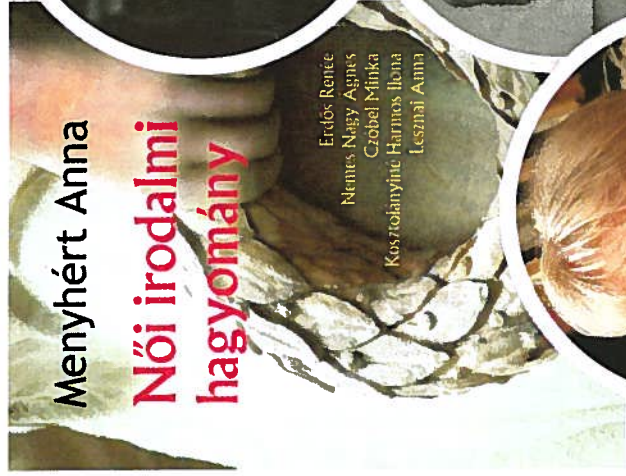
könyvkiadásba is bekapcsolódó – ELTE BTK Trauma és Gender Kutatócsoportja tagjának, hogy az elfeledett nőírókat fel kell fedeznünk. De ha az utóbbi tíz-húsz év magyar irodalmát nézzük, nehéz szorongó asszonyokat látnunk, akik illetéktenségükkel küszködve sodródtak-sodródtnak a perifériára. Ez az időszak elképzel-

hetetlen *Szabó Magda*, *Jókai Anna*, *Gergely Ágnes*, *Takács Zsuzsa*, *Rakovszky Zsuzsa*, *Tóth Krisztina*, *Kiss Judit Ágnes*, *Szécsi Noémi* – a sort folytathatnánk – diadalmenete nélkül. És nem mellesleg a kortárs magyar lektűr sikerlistáit is női írók vezetik,

ahogy világszerte. Különös módon a nevezett szerzők nagy többsége kikéri magának, hogy író- vagy költő-nőként aposztrofálják; nem a női irodalmi hagyományban, hanem az oszthatatlan irodalomban kívántak, kí-

» Czóbel Minka

Menyhért Anna

Női irodalmi hagyomány

Erdős Renée
Nemes Nagy Ágnes
Csobel Minka
Kosztolányiné Harmos Ilona
Lesznai Anna

» Kosztolányiné Harmos Ilona (fent)
Lesznai Anna (középen)
Nemes Nagy Ágnes (lent)

nem a botrányhősöt, aki nek megfordult az ágyában a korszak minden jelentős irodalmára, szerkesztője – Kiss Józseftől Osvát Ernőig. És aki majdnem öngyilkosságra kergette szakításával Bródy Sándort. A férfiszolidaritás kiközösítette a leg-sikeresebb magyar női írókat, így új életet kellett kezdenie. Mi más tehetett, mint megkeresztelkedett, aztán férjhez ment a kor ugyancsak üstökösként kezelt esztétájához, Fülep Lajoshoz. Öt évig, 1918-ig tartott a házasság. A válás után Erdős Renée megint új életet kezdett, s népszerű erotikus töltetű regényeket írt, aztán természetesen elfeledkeztek róla. Mi több, kiiktatták a magyar irodalomból. (Nem a férfisovinizmus, hanem a szocialista realizmus irányelvei temették el.) Sajnos Erdős Renée-ről – sem munkásságáról, sem életéről – nem született használható monográfia. Amit ő elkezdett, azt férfiak folytatták a XX. század második felében: *Wéberes Sándor*, *Esterházy Péter* és *Parti Nagy Lajos* bűjt e célból asszonybőrbe.

vánnak helyt állni. Kikérik maguknak a vállon veregetést, az „ahhoz képest, hogy nő” felhangú bókákat. Ezekből elődeik kaptak éppen eleget. Nagyon is tisztában vannak azzal, hogy a nőkkel kapcsolatos sztereotípiák a társadalom mélyrétegeiben, sőt bizonyos értelmiségi csoportokban is elevenen élnek, és ennek régóta nincs köze a vallási tanításokhoz.

Az Ady-előd Erdős Renée

Mintha a XX. század nagy hatású gondolkodója, *Otto Weininger Nem és jellem* (1903) című – nálunk is 13 kiadást megért – alapvető tanulmányának gondolatai köszönnének vissza. „A nő nem szabad létező: minden vágya a férfi befo-

lyása alatt lenni. Az abszolút nőnek nincs személyisége... Megértésének kulcsa a szerelemben és a szexualitásban betöltött szerepében keresendő. A nő valódi szabadsága ennek szolgáltatásban rejlik.” A fentiekből következik Weiningernél és követőinél, hogy a nő intellektuálisan alacsonyabb rendű, nem morális lény. „Nincs lelke, nincs jelleme, sem egyénisége, személyisége vagy szabadsága, karaktere vagy akarata... a nő alapjában véve névtelen... Legmélyebb vágya, hogy a férfi átalakítsa, s ezzel megteremtse” – idézi *Zsák Judit* *A női szubjektumról alkotott 20. század eleji kép „tudományos” alapjai és hatása a Nyugat-korszak nőfelfogására* című tanulmányában.

Hol vagyunk már ezektől az előítéletektől? – kérdi joggal a mai olvasó. Menyhért Anna öt rendhagyó női írórsorsának, életműve elfogadásának, illetve elutasításának felvázolásával azt kívánja bizonyítani, hogy nem is olyan messze.

Sokféle nézőpontból lehet közelíteni *Erdős Renée* (1879–1956) zaklatott életéhez és életművéhez. A szép, ám színpadon sikertelen színésznő korának egyik legdivatosabb költője és újságírója lesz. Meghódítja a fővárosi művészvilágot, a női szexualitásról ő vall elsőként a magyar költészetben. Menyhért Anna azért kárhoztatja az irodalomtörténészeket, mert nem az új hangot és tematikát üdvözlik Erdős Renée-ben, ha-

» dalomtörténeti kánonba, a középiskolai tankönyvekbe azért kerülhetett be *Nemes Nagy Ágnes* (1922–1991), mert elittkolta, hogy ő is érő asszony. Az életében összeállított kötetekbe nem válogatott be egyetlen „női” verset sem, csak halála után tette közzé őket *Lengyel Balázs*, a volt férj, a szerkesztőtárs, az életmű gondozója. Nem az a botrány, hogy ezek a versek megjelentek, hanem az, ahogy az irodalmárokat, a „kánonformálókat” reagálták rájuk, illetve ahogy nem vettek tudomást róluk. Mert férfiak az istenadták, s ők a „maszkulin” költőket szeretik.

A csúnya boszorkány

Bár Nemes Nagy Ágnesről sokat írtak, kegyeleti okokból, talán szemérmességből valóban hallgattak és hallgatnak eleve nagy drámájáról, a Lengyel Balázzsal való kapcsolatáról. Amíg erről nem beszélünk nyíltan, amíg a gender (Mennyhért Annánál már magyarul is dzsender) kissé zavaros elmélete felől közelítünk a témához, nem jutunk közelebb Nemes Nagy személyiségéhez, s főként nem költészetéhez.

Czóbel Minkával (1855–1947), a századfordulós modernség egyik előfutárával is albántak a kritikusok: jesszión csúnyának írták le, aki csak azért választotta az irodalmi pályát, mert férfit szem nem akadt meg rajta. Ez a Weöres Sándor által is nagyra becsült költő és író, a rendkívül művelt anarcsi földbirtoκος asszony – aki beutazta Európát, s németre fordította *Az ember tragédiáját*, s aki élete végén csak a gyógyfűveknek, a borászatoknak és a katolikus karitászoknak élt – kivételes életművet

hagyott az utókorra. A Trauma és Gender Kutatócsoport javaslatára most adta ki újra a Napvilág Kiadó élevezetes regényét, a *Két aranyhajszálat*.

Az íróilag is igen izgalmas Czóbel Minkához képest *Kosztolányiné Harmos Ilona* (1885–1967) negédes feleség, aki idilli képet rajzolt a nagy íróval kötött házasságáról, aztán mesélt gyermekkoráról és ifjúságáról, végül a vézskorszakról. Bár az olvasók körében sikert arattak a múlt század végétől újra kiadott emlékezései, az irodalmi kánonba nem fér bele, mert a tudósok csak a feleséget látják benne. Csak férje révén vesznek tudomást róla, ami a női irodalmi hagyomány elkötelezett kutatójának joggal fáj.

Szerinte *Németh László* helyett Harmos Ilonát kellene olvastatni az iskolában, mert utóbbinak van eleven tapasztalata a női létéről. Am ha ezen a vonalon indulunk tovább, akkor az *Anna Kareninát* vagy a *Nórád* is ki kellene iktatni a tananyagból. Végére is hogy jön ahhoz *Tolsztoj* vagy *Ibsen*, hogy általa meg nem élt női sokról fecsegljen?

Követ az állóvízbe

A kötet utolsó tanulmánya az irodalomban és képzőművészetben egyaránt érdelemgészt alkotó *Lesznai Annáról* (1885–1966) szól, akinek önleletrajzi ihletésű regénye, a *Kezdetben volt a kert* Mennyhért szerint kulcsfontosságú mű, egyes bírálói viszont úgy vélik, túllírt, dilettáns munka. Ebből a kritikából azt a következtetést levonni, hogy Lesznai azért nem kerülhet az irodalom fősodrába, mert nő is és zsidó is, talán kissé elharmarkodott vélekedés.

Most csupán egyetlen könyv kapcsán időztünk a női irodalmi hagyományoknál, így próbáltuk felmutatni, míféle csapdák rejtőznek a téma most divó megközelítésében. Mennyhért Anna öt irodalmi elődöt fedezett fel magának, akiket úgymond nő voltuk miatt nem érték el megfelelően a hazai irodalomtörténet-írás. Követ akart dobni az állóvízbe és élvezni a csobbanást. Sikertült, de leszögezhetjük, hogy ugyanazzal az erővel tucatnyi más, kutatásra és újrafelfedezésre érdemes női író is bemutatatható volna. *Tormay Cécile* jóval fontosabb író, mint például Erdős Renée vagy Lesznai Anna, a Babits-feleség, *Török Sophie* izgalmasabb jelenség, mint *Kosztolányi* Ilonája.

De hála istennek nem csak Mennyhért Annára támaszkodhatunk. A 2009-ben a Ráció Kiadónál *Nő, tükrök, írás* címmel megjelent vaszkos kötet arról tanúsokodik, hogy több tucat irodalmár foglalkozik a témával, és nem csak a divatos amerikai és nyugat-európai irányzatok jegyében. Folytnak komoly filológiai kutatások, készülnek monográfiák. Előbb-utóbb megszületik a magyar női irodalom története, amelyben Török Sophie alapvetése lesz a mérvadó: „...a nőknek mégis legfőbb érdekük, hogy ne csak eltűnjék, hanem megköveteljék a kritikától s önmaguktól is a legmagasabb mérték igényeit. Amíg elfogadjuk, vagy éppen elvárjuk a »főrt« mint nemünknek kijáró jogos könnyítést, addig »írónők« maradunk, ki-rekesztett kaszt, s holt ág az irodalom folyamában.” ■

HIBRITÉS

ARS SACRA
FESTIVÁL
2013

„Mindenképpen lehetséges annak, aki hisz.”
Mk 9,23

SZAKRÁLIS
MŰVÉSZETEK
HÉTE ÉS
ÉJSZAKÁJA

Több száz program,
szerte az országban.

2013.
SZEPTEMBER
14-22.

Az Ars Sacra Fesztivál programjai ingyenesek!
Részletek www.ars-sacra.hu oldalon.